

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

L

Уређивачки одбор:

*др Даринка Горган-Премк, др Ирена Грицкаг, др Милка Ивић,
др Павле Ивић, др Александар Младеновић,
др Мирослав Николић, др Асим Пецо, др Митар Пешикан,
др Живојин Станојчић, др Драго Ђупић, др Егон Фекете*

Главни уредник:

МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1994

Радмила Ковачевић
(Београд)

ГЛАГОЛИ КОЈИ ОЗНАЧАВАЈУ КРЕТАЊЕ БРОДОМ У СЛОВЕНСКОМ ПРЕВОДУ НОВОГ ЗАВЕТА

У овом раду се описује начин изражавања кретања бродом у словенском преводу јеванђеља и апостола. Најстарији рукописи показују велику различитост, док се у млађим уочава доследност у промени лексеме у овој области. Један од најчешћих глагола за изражавања кретања бродом *нахати* са одговарајућим префиксима потпуно се губи у рукописима новије исправљене редакције.

Техника превођења са грчког на старословенски језик привлачила је и привлачи многобројне истраживаче. Па ипак ова тема далеко је од тога да се може сматрати исцрпљеном. Наш рад бави се истраживањем глагола који означавају кретање бродом. Тема је најближе повезана са техником превођења. У Новом Завету има прилично материјала везаног за ову лексичку област. На самом почетку нагласили бисмо да се запажа извесна разлика између текста јеванђеља и текста апостола која се тиче наше теме. Међутим и ова разлика потиче из грчког оригинала. На пример глагол *πλέω* јавља се у јеванђељу само два пута (једанпут без префикса и једанпут као *καταπλέω*) док се у апостоли јавља 15 пута (*πλέω* и *ἀποπλέω*, *ἐκπλέω*, *παραπλέω*, *ὑποπλέω*, *διαπλέω*). Навешћемо још један пример који је карактеристичан: глагол *διαπεράω* четири пута у јеванђељу изражава пловидбу (и једанпут кретање без икакве везе са бродом). У апостоли овај глагол се среће само једанпут при чему је превод сасвим различит од превода у јеванђељском тексту.

Ми смо прегледали и текст Апокалипсе. Међутим, у њему се само једанпут спомиње пловидба. Сви преписи које смо прегледали слажу се и уклапају у преводилачку технику осталих новозаветних текстова.

Навешћемо сва места из Новог Завета у којима се говори о кретању бродом да бисмо показали велику разноликост изражавања. Ексерпирани смо 30 јеванђељских текстова, 22 апостолска и 6 Апокалипси. Код апостола, лексика везана за кретање бродом налази се само у Делима апостолским, док се у посланицама уопште не среће. Наш преглед показаће редакције и ревизије текста кроз које су пролазили сви писани споменици а нарочито богослужбене књиге.

Анализом смо обухватили све канонске старословенске споменике, многобројне српске рукописе, како објављене тако и необјављене, затим објављена издања хрватских, бугарских, македонских, босанских и руских рукописа. Екскерпирали смо и штампању руску Острошку библију из 1581. г. и Јелисаветинску црквенословенску библију.

Цитате дајемо из најстаријих споменика, углавном из Маријиног јеванђеља, а лексичке варијанте из најстаријег преписа. Потврде такође наводимо према хронолошком критеријуму. У случајевима када се цитирано место у изборном тексту јеванђеља или апостола среће два пута, поступа се на следећи начин: ако се оба цитата слажу не обележава се посебно, ако се не слажу онда се уз ознаку за споменик бројевима 1 и 2 обележава разлика. На пример прѣѣде Црк¹ прѣиде Црк².

Ї вьлѣзь въ коравль и(соу)сь прѣѣде и приде въ свои градъ (Mt 9.1.) διελέρασεν Мар Зоґр Сав¹ Остр Х22 Мп прѣѣаха, Вук¹ Црк¹ Х8 Гљф1 — прѣиде Ас Сав² Мст Мир Црк² Бан Грг9 Јов Рад Х52 В643 Х1 Х9 Х15 Х11 Сер Хвл Ник Омш ОБ Јел -превезеса Чуд.

і прѣѣвьше приѣѣ на землю ѣнисаретъскѣ (Mt 14.34) διελέρασαντες Мар Зоґ Мир, прѣѣхавъше Ас Остр Вук Гљф1 Чуд, прѣѣидше Грг9 Ник Хвл — прѣѣплѣвьше Сав Јов — прѣѣшьдьше Црк Бан Х8 Х22 Мп Рад Х52 В643 Х1 Х9 Х15 Х11 Сер ОБ Јел — превезъше са Мст.

и прѣѣвьшю ис(оусе)ви въ кораби пакы на онъ поль (Mk 5.21) διελέρασαντος Мар Зоґр, прѣѣхавше Бан Хвл Ник — пришьдьшю Х52 В643 — прѣѣш'дшоу Х1 Х15 Н11 Сер ОБ Јел превезшю са Чуд.

и прѣѣвьше приѣѣ на землю ѣнисаретъскѣ (Mk 6.53) διελέρασαντες Мар Мир, прѣѣхавше Бан Зоґр Мир Ник Хвл — пришедьше Вук Гљф1 Х52 — прѣѣшьдьше Мст Х8 Х22 Мп Рад В643 Х1 Х9 Х15 Х11 Сер ОБ Јел — прѣѣплѣше Јов — превезшес[а] Чуд.

У сва четири наведена примера грчки глагол је исти, док се у словенском тексту преводи различито. Заједничко је то да најстарији преписи имају глагол прѣѣхати који се постепено потискује. Грчки глагол διελέραω значи „прелажење“ и нема нијансу значења кретања неким превозом што је карактеристично за глагол ѣхати. До исправки у преводу долази најчешће у случајевима када треба словенски текст приближити грчком оригиналу. Ипак се чини да је у оваквим случајевима до промене у лексици дошло пре из неких унутрашњих потреба језика, него што значење глагола прѣѣити, прѣѣплоути и прѣѣвести са представља тачнији и буквалнији превод за грчко διελέραω. Чак се и Чудовски препис за који је карактеристично да се максимално држи грчког текста недоследно понаша¹. Чудовски текст три пута διελέраω преводи глаголом прѣѣвестиса а једанпут задржава старо прѣѣхавше. У примеру ниже суцини ѿтуда к' нам прѣѣдут (Lk 16.26) Чудовски препис грчко διελέраω преводи глаголом ѣхати иако се не ради о

¹ Г. А. Воскресенский, *Характеристические черты чегырех редакций славянского перевода Евангелия от Марка*, Москва 1896, стр. 273.

кретању бродом. Сви остали споменици овде имају глагол прѣходити или приходити.

рече къ симону възѣди въ глѣбинѣхъ (Lk 5.4) ἐπιβάναυε Мар Остр — ѣхаи Зоґр, яди Мст Глѣф1 Јов — възѣди Ас Мир Грг9 — иди Вук Х1 — пристоупи Црк Х9 Сер — постоупи Х22 Мп Рад Х52 Х9 Х15 Х11 ОБ Јел — вьниди Бан — вьлѣзи Ник — възиди Хвл — vezi Омш — взведи Чуд.

1 рече къ нимѣ прѣѣдѣмѣ (διέλθωμεν) на онѣ полѣ езера 1 възѣдѣ (ἀνήχθησαν) (Lk 8.22—23) Мар. Први глагол διέρχομαι преведен је са прѣѣхати осим у Мар још и у Остр Х8 Х22 и Рад. Сви остали имају тачан превод прѣидемѣ. Други глагол възѣдѣ за ἀνάγω налази се још у Мир. Код осталих споменика ово место се знатно разликује: прѣѣдѣ Зоґр Вук Х22 Мп Глѣф1 — поадоу Х52 Х1 — прѣидѣ Ас Ник — поидоше Црк Х8 Х9 Х11 Сер ОБ Јел — вьнидоше Остр Х15 — вьсѣдоше Б643 — придоу Хвл — ѿтвезоша с[а] Чуд.

1 вьлѣзше въ ладииѣ ѣдѣвахъ на онѣ полѣ морѣ (J 6.17) ἤρχοντο Мар Зоґр Остр Мст Вук Хвл — идѣвахъ Ас Мир Х22 Мп Бан Х52 Х9 Х1 Сер ОБ Јел — везѣхоу се Црк Х15 Глѣф1 пловѣхоу Б643 — градахоу Чуд.

и абие бьистѣ корабль на земли въ нѣже ѣдѣвахъ (J 6.21) ὑπῆγον — Мар Зоґр Остр Мст — идѣхъ Ас Мир Вук Црк Х8 Бан Глѣф1 Рад Х52 Б643 Х1 Х9 Х15 Х11 Сер Ник Хвл Чуд ОБ Јел.

У горњим примерима се ради о нешто слободнијем преводу са грчког. Карактеристично је за све рукописе да имају различита лексичка решења, која се не могу објаснити само приближавањем превода грчком оригиналу осим у случају Чудовског преписа.

Навешћемо и једина два примера у којима се у грчком јавља глагол πλέω:

ѣдѣштемѣ же имѣ оуспе (Lk 8.23) πλεόντων Мар Зоґр Остр Мст Мир Вук Х22 Х52 Мп Глѣф1 Хвл — идѣшемѣ Ас Бан Сер Ник Х9 ОБ Јел — пловоушемѣ Црк Х8 Х9 Ник — плавающем' Х15 — везоуцимѣ се Х1 — гредоуцимѣ Б643.

1 прѣѣдѣ на землю гадариньскъѣхъ (Lk 8.26) κατέπλευσαν Мар Зоґр Х8 — приходацию Сав — прѣше[д]шѣ Бан Х1 — прѣидоше Х52 Б643 Сер Ник ОБ јел — придоу Хвл — прѣпльоуша Чуд присташе Х15.

Видимо да је и у овом случају стање у рукописима веома различито. Опет је Чудовски препис доследан. Интересантно је да су и Острошка Библија и Јелисаветинска на оба места задржале непрецизан превод са грчког.

Према свим наведеним примерима из јеванђеља може се извући неколико закључака. Канонски текстови, као и већи број преписа из 13. века, користе глагол ѣхати као и одговарајућа префиксна образовања да изразе кретање бродом. Овакав превод се губи, и рукописи такозване 4 редакције, по Воскресенском, немају ниједанпут употребљен овај глагол. Татјана Славова у својој студији о преславској редакцији јеванђеља наводи замену глагола прѣѣхати, прѣити (καταπλέω, δια--

περάω) глаголом прѣплоути као карактеристику преславске редакције². Овакво тумачење је могуће али сматрамо да није довољно доказано. У спроведеној анализи нисмо код старијих споменика могли уочити неку строгу правилност у употреби лексема којом се изражава кретање бродом. У канонским јеванђељима ствар изгледа овако: Мар и Зогр имају сваки у 11 случајева од 12 цитираних места глагол *нахати/прѣяхати* и сваки по једанпут глагол *ити*, али не на истом месту. Асманово јеванђеље као изборно има 8 од 12 места, четири пута *нахати/прѣяхати* и четири пута *ити/прѣйти*. Јеванђеље Сав је занимљиво јер има само три места на којима се говори о кретању бродом (од чега једно у два различита читања), а нема ниједанпут глагол *нахати*, два пута има *ити*, једанпут *приходити* и први уводи глагол *прѣплоути* (за грчко *διαπεράω*).

Од редакцијских споменика српски рани као Мир Вук X8 Мп X22 имају глаголе *нахати* и *ити*. Бугарско Бан има *прѣяхати* само на два места, и то су оба места којих нема у апракосу. Македонски рукописи такође имају глагол *нахати* као и босански који су, додуше, доста млађи, али је познато да су они архаични. Према Вранином издању хрватског јеванђелистара у испитаним рукописима има само три места у којима се говори о кретању бродом. Сви имају само *прѣйти* и *прийти* и једанпут *vezi* (Mk 6.33).

У преводу јеванђеља, као што смо већ видели, за изражавање кретања бродом користе се, додуше много ређе, и глаголи *плоути* и *плавати* као и вести *са* и одговарајућа префиксна образовања. У Сав и Јов налазимо само једанпут глагол *плоути* у форми *прѣплѣвьше* за грчко *διαπεράσαντες* (Mt 14.34). Као превод за *πλεόντων* срећемо *пловощемь* (Lk 8.23) у Црк X8 и Чуд а за *κατέλευσαν* *пуѣплоуша* (Lk 8.26) у Чуд. У Б643 глагол *ἤρχοντο* (J 6.17) преведен је са *пловѣахоу*.

Глагол *вести са* налазимо свега неколико пута али на различитим местима: једанпут *превезъше са* (Mt 14.34) Мст; *везоуцимь се* (Lk 8.23) X1; *везѣхоу се* (J 6.17) Црк X15 Гљф1. У Чуд *прѣвести са* налазимо на три места (Mt 9.1, Mk 5.21, Mk 6.53) и једанпут *отѣвести са* (Lk 8.22).

Као што је већ напред речено, изражавање кретања лађом у апостолским текстовима се доста разликује од јеванђељских. Већ је сам број појављивања знатно другачији. Код јеванђеља се радило о 12 места док у апостољу имамо 48 оваквих примера. Сва места на којима се говори о кретању лађама налазе се само у Делима апостолским. У поређењу јеванђеља и апостола постоји још једна битна разлика, а то је чињеница да су најстарији сачувани јеванђељски споменици доста старији од апостолских. Најстарији сачувани апостол је Енински изборни апостол из XI века. За наше истраживање Енински препис је неупотребљив зато што, осим једног малог фрагмента, уопште не

² Татјана Славова, „Преславска редакција на Кирило-Методијевиј старобългарски евангелски превод“. *Кирило-Методијевиј студии*, книга 6, Софија 1989, стр 91.

садржи Дела апостолска. Паралелно поређење свих 48 места у 22 рукописа не открива доследност у изражавању кретања бродом. Као и код јеванђеља, упадљиво је одсуство глагола *нахати* и одговарајућих префиксних образовања од овог глагола у рукописима који припадају IV редакцији по Воскресенском³. Аналогно ситуацији код јеванђеља сви старији рукописи спадају у I редакцију Воскресенског, иако се они прилично разликују међу собом. Може се наслутити да се и у оквиру ове редакције могу издвојити одређене група рукописа. Међутим, сматрамо да би текстолошка и лексичка анализа морала да обухвати много више елемената да бисмо са сигурношћу дошли до неког поузданог закључка. Ниво наше анализе обухвата лексичку област која је везана за свакодневни живот, те није подложна тако систематским ревизијама као хришћанска терминологија, карактеристична за новозаветне текстове. По свој прилици је преславска школа морала да има утицаја и на апостолске текстове. Међутим, сматрамо да методологија утврђивања преславске редакције коју примењују бугарски слависти није довољно ни систематична ни убедљива (упореди Пенев⁴ и Добрев⁵).

У апостолском тексту најчешћи начин изражавања кретања лађом су глаголи *нахати*, *вести са* и *пλουти/плавати са* одговарајућим префиксима.

Глаголом *нахати* превођени су следећи грчки глаголи: ἀποπλέω, διαπλέω, πλέω, εὐθυδρομέω, ἔρχομαι, περιέρχομαι, παραλέγομαι; глаголом *прѣяхати*⁶ ὑποπλέω, ὑποτρέχω, διανύω, διίστημι, κατάγω; глаголом *отѣяхати* ἐκπλέω; глаголом *мимоахати* παραπλέω.

островъ же нѣкы подѣхавъше наричемъ клавдѣ (А 27.16) (ὄψοδραμόντες) Христ — **прѣхавше** Мак БЦрк Д24 Х52 Б643 Шиш Гљф15 Хвл (прѣавше) — **приплювше** Мат — **мимотекше** Д25 Заг Хл34 А281 П211 Муз Вар ОБ Јел — **протекше** Чуд.

при краи ѣхахоу въ критѣ (А 27.13) **парелѣгоуто** Христ — **надѣхоу** Мат Д24 Шиш Гљф15 — **идѣха** Мак БЦрк Б643 Хвл — **пловѣхоу** Х52 Чуд — **придоше** Д25 Заг Хл34 А281 П211 Муз ОБ — **плыхоу** Јел.

Употреба глагола *нахати* са одговарајућим префиксним образовањима у старијим текстовима је честа али недоследна. Христинополски апослол има 11 пута употребљен овај глагол. Хвалов 14 пута. Од најстаријих српских апостола Мат има 10 пута као и Д24, али не увек на истом месту: и **прѣхавъше въ сиракоусѣхъ** (А 28.12) **καταχθέντες** Христ Мак Д24 Шиш Гљф15 Хвл. У Мат је на овом месту **прѣплювше** као и у Х52 и Б643, бугарски БЦрк има **прѣшедше**; **привезышеса** Чуд;

³ Г. А. Воскресенский, *Древний славянский перевод Апостола и его судьбы до XV в.*, Москва 1879.

⁴ Пенев Пенев, „Къ историята на Кирило-Методиевия старобългарски превод на апостола“, *Кирило-Методиевски студии*, книга 6, София 1989, 246—317.

⁵ И. Добрев, „Текстът на Добромировото евангелие и втората редакция на старобългарските богослужбени книги“ *Български език* 29, 1979, № 1, 9—21.

⁶ *Slovník jazyka staroslověnského* (Praha 1958 —) глагол **приахати** не сматра самосталном лексемом већ варијантом глагола **прѣяхати**. Ми смо се руководили оваквим решењем када смо у Ник и Хвл наилазили на облике од **приахати**.

ωтвезъше се Д25 Заг Хл34 А281 П211 Вар; доплъвше ОБ Јел. У следећем примеру је обрнуто Мат има прѣвахати а Д24 прѣплоути: **въ поучиню же киликиискоюю ... прѣвахавше** (А 27,5) διαλλεύσαντες исто Христ Мак Шиш Хвл — прѣплоувше Д24 Х52 Б643 Гљф15 Шиш Д25 Заг Хл34 А281 П211 Заг Чуд; преплывше ОБ Јел; прѣшедш[е] БЦрк.

Из примера се очигледно види да се глагол **нахати** губи у новијим текстовима. Занимљиво је приметити да се у бугарском БЦрк, рукопису из 13. века овај глагол јавља само 4 пута. У неким од примера може се исправка превода тумачити као приближавање грчком оригиналу, као нпр.: **ωт тоудоу же ѣдоу въ корабли въ коупрь** (А 13.4) Христ Охр Мат Д24 Х52 Хвл. Израз **нахати въ корабли** је сасвим слободан превод за грчки ἀποπλέω.

Међутим, већ је у раним рукописима у Мак и БЦрк овај слободан израз задржан али је глагол **нахати** избегнут и употребљен превод ити **въ корабли**. У Слел и Гљф15 ово место је исправљено у прѣплоуста, а уБ643 у доплоуста. Увођењем глагола **плоути** постигао се тачнији превод али је остављена извесна слобода у погледу правца кретања. Тек систематска ревизија текста уводи сасвим прецизан превод ωтплоуше потврђен у Д25 Хл34 А281 П211 Муз Заг Чуд; у ОБ и Јел налазимо форму ωтпльша.

Наш следећи пример треба да покаже исправку превода која се никако не може објаснити приближавањем грчком тексту:

и измѣрше глоубиноу ... мало же прѣѣхавше и пакы измѣрше (А. 27.28) διαστήσαντες Христ Мак Х52 Б643 Шиш Гљф15 Хвл; прѣплювше Мат Д24 — прѣшьдше Д25 Заг Хл34 А281 П211 Вар Чуд ОБ Јел. Грчки глагол διστήμι значи „раставити, удаљити се“ (у латинском преводу је глагол *serago*). Вероватно је првобитни словенски преводилац ово место превео слободно, користећи глагол **прѣвахати** пошто се из контекста види да се ради о кретању лађом. У својим каснијим фазама долази до лексичке измене глаголом **прѣплоути**. Редактор у 14. веку избацује глагол **прѣвахати** и уводи други глагол кретања **прѣити** при чему превод не добија на тачности у односу на грчки текст. Редакција текста о којој је овде реч систематски и темељно чисти текст од глагола типа **нахати**, док задржава глагол **вести са/возити са** као и одговарајућа префиксна образовања. За нас је интересантно да подвучемо да глаголи **вести са/возити са** има нијансу значења „кретања помоћу неког превозног средства“, која постоји и у глаголу **нахати**. Грчки глаголи преведени глаголима типа **нахати** и **вести са/возити са** немају уопште ову нијансу. Губљење глагола типа **нахати** а чување **вести са/возити са** не може се објаснити утицајем грчког текста на словенски. Објашњење треба тражити само на словенском нивоу.

Глаголом **вести са** преведени су следећи грчки глаголи: ἀνάγω (pass.) ἀποπλέω, πλέω, κατέχω; глаголом **отъвести са** ἀνάγω (pass.)

ἀποπλέω, πλέω, παραβάλλω, κατάγω; глаголом **отъвозити са** ἀνάγω (pass.); глаголом **привести са** κατάγω; глаголом **мимовести са** παραπλέω.

хотацію **отвести са вь сврию** (А 20.3) ἀνάγεσαι Христ и сви остали осим Чудовског преписа који има на овом месту **взвести са**. Преписивач Чудовског Новог Завета светитељ Алексије дословно се држи текста и препоси значење грчког префикса ἀνα префиксом **въз-**. На овај начин долази до озбиљног кварења превода. Сличну ситуацију налазимо и у следећем примеру: **мы же отвезохомъ са ... от филиппъ** (А 20.6) ἐξελθεύσαμεν Христ и сви остали преписи осим Чудовског где стоји **исплюхом**. У овом случају исправљач интервенише правилније, грчки префикс **ἐκ** преводи префиксом **из-** а основни глагол **πλέω** глаголом **пלוути**. Да ни светитељ Алексије није био доследан говори пример **не отвести са от крита** (А. 27.21) ἀνάγεσθαι Христ и сви остали укључујући и Чуд.

Налазимо случајеве у којима је у свим старијим преписима **отвести са: соуждено вьс отвести са намъ вь италию** (А 27.1) ἀποπλεῖν Христ док је у свим рукописима исправљене редакције на овом месту **отпλουти**, што је у односу на грчки најпрецизнији превод.

Глаголи **пλουти/плавати** који имају значење кретања бродом најближи су значењу грчког глагола **πλέω**. У нашем материјалу налазимо глагол **рѣпλουти** као превод грчким ἀποπλέω, ἐκπλέω, ὑποπλέω, διαπλέω али као слободнији превод за глаголе διῆσθαι и κατάγω; **отпλουти** за ἀποπλέω, ἐκπλέω, ἀνάγω (pass.) **допλουти** за ἀποπλέω; **катаγω**; **припλουти** за ὑποπλέω, ὑποτρέχω; **пропλουти** за ὑποπλέω; **мимопλουти** за παραπλέω. Глагол **пλουти** налазимо као превод за πλέω али и као слободан превод за φέρομαι: глагол **плавати** за πλέω, и такође као слободан превод за παραλέγομαι и φέρομαι.

соуди бо павъль мимиопλουти ефеса (А 20.16) παραπλεῦσαι Христ Мат Чуд — **мимовахати Х52 Хвл — мимивести се Б643 — мимонти Охр Мак Слел Д24 БЦрк Шиш Гљф15 Д25 Заг Хл34 А281 П211 Муз Вар ОБ Јел**. У овим последњим ревидираним рукописима очекивали бисмо глагол **мимиопλουти** као што је у Чудовском препису.

Глагол типа **пλουти/плавати** је нешто ређи у старијим рукописима. У Мат Д24 Х52 налазимо ове глаголе по седам пута али не увек на истим местима. Чини се да се глаголи типа **пλουти/плавати** шире на рачун губљења глагола типа **вахати**.

Желели смо да у нашу упоредну анализу апостолског текста уврстимо и хрватске глагољске рукописе: Доступно нам је било једино критичко издање Хрвојевог мисала, али, на жалост, у мисалу нема ниједног одломка из Дела апостолских који садржи глаголе обухваћене нашим радом.

Још један глагол који спада у нашу лексичку област заслужује да се помене, иако је употребљен само једанпут. Реч је о глаголу **пърати** који се према подацима из прашког *Slovníka* среће и у Супрасаљском кодексу.

ωβρѣтше коравль пероуць в фнїікію всѣдше везохомса (А 21.2)
 διαπερῶν Чуд — возимъ Христ, везомъ Мат Д24 БЦрк Х52 Хвл Гѣф15,
 везохом' се Б643 — прѣходець Д25 Заг Хл34 А281 П211 Муз Вар ОБ
 Јел.

Видели смо већ у јеванђељском тексту како је грчки глагол
 διαπερῶν превођен. Светитељ Алексије се по својој прилици повео за
 грчким текстом употребивши ову неуобичајену лексему.

Прегледали смо и текст Апокалипсе која је саставни део Новог
 Завета, мада у рукописној традицији она представља сасвим посебан
 текст. У целој Апокалипси само једанпут се помиње пловидба бродом:
 всакъ плаваиен въ кораблихъ (Ар 18.17) πλέων Х474 Хвл Чуд ОБ Јел.
 Овај једини пример подудара се са превођењег глагола πλέω у је-
 ванђељу и апостољу.

Цео наш прегледани и овде изложени материјал показује једну
 неоспорну лексичку промену до које је дошло у рукописној традицији
 јеванђељских и апостолских текстова. Глаголи типа њахати и сва
 префиксирана образовања изведена од њега дефинитивно нестају као
 резултат ревизије текста извршене у 14. веку на словенском југу⁷. О
 овој исправци богослужбених књига много је писано⁸. Раније се мисли-
 ло да је до ње дошло заједно са Јефтимијевом реформом⁹. Новија
 истраживања померају ову реформу нешто раније, у средину 14. века¹⁰.
 Може се претпоставити да су исправљачима књига који су сви
 потицали са јужнословенског терена, глаголи типа њахати били потпуно
 страни. Што се тиче савременог стања, јужнословенски језици уопште
 немају задржан осећај за разлику у значењу кретања пешке или
 превозним средством. Западнословенски и источнословенски језици
 имају веома изражену ову разлику. Пошто сви канонски старословен-
 ски текстови настали такође на јужнословенском терену имају глаголе
 типа њахати, можемо само претпоставити да су их имали и старосрпски
 и старобугарски. Према анализираном материјалу може се пратити
 губљење ових глагола. Посебно истичемо бугарске рукописе Банишко
 јеванђеље и Црколешки апостол у којима су упадљиво истиснути
 глаголи типа њахати. Богослужбене књиге исправљене у јужнословен-
 ским земљама пренете су у Русију и ушле у широку рукописну
 традицију. Опште је познато да су ови текстови ушли у основу
 Гензидијевске библије из 1499. г, затим у Острошску и коначно у
 Јелисаветинску библију. Изван наше анализе остали су рукописи II
 редакције по Воскресенском, коју је он назвао руском. Уколико би се
 показало да ни ови рукописи не чувају глаголе типа њахати, ни та

⁷ Г. А. Воскресенский, *Характеристические черты...* стр. 300.

⁸ Р. Ковачевић, „Неки проблеми гречизације у црквенословенским апостолским тексто-
 вима у XIV и XV веку“, *Научни састанак слависта у Вукове дане 14/1*, Београд 1985, 123—128.

⁹ П. А. Сырку, *К истории исправления книг в Болгарии в XIV в. том I, вып 1: Время
 и жизнь патриарха Евтимия Терновского*, Санктпетербург 1898.

¹⁰ Иван Буюклиев, „Към въпроса за съществуването на нова редакция на склавянския пре-
 вод на псалтъра“. *Хиляда и сто години славянска писменост 863—1963*, София 1963,
 171—177.

чињеница не би морала да оповргне нашу претпоставку, зато што постоје одређене индикације да је ова II редакција повезана са преславском. Проучавање већег броја јеванђељских и апостолских рукописа допринеће бољем познавању њихових језичких особина. За истраживања из области лексике потребно је да се у научну анализу уведу рукописне књиге разноликог садржаја. Тек уз помоћ свеобухватне грађе моћи ће да се одреди обим лексике на дијахроном нивоу.

СПИСАК ИЗВОРА

Јеванђељски рукописи

- Ac Evangelium Assemani, Codex Vaticanus 3, slavicus glagoliticus edidit J. Kurz, Praha 1955.
- Бан Банишко евангелие. Средногългарски паметник од XIII век, подготвили Е. Дограмаджиева и Б. Райков, Софија 1981.
- Б643 Београд, Народна библиотека Србије, Рс 643, четворојеванђеље и пуни апостол, почетак XIV века.
- Вук Вуканово еванђеље, издао Ј. Врана, Београд 1967, крај XII века.
- Грг9 Григоровичево евангелие бр. 9, приредила Вангелија Десподова, Прилеп 1988, почетак XIV века.
- Гљф1 Санкт-Петербург, Руска национална библиотечка збирка Гилфердинга бр. 1, око 1284. г.
- Зогр Quattuor evangeliorum codex glagoliticus olim Zagaphensis nunc Petropolitani, edidit V. Jagić, Graz 1954.
- Јов Македонско евангелие на поп Јована, издао В. Мошин, Скопје 1954, крај XII — поч. XIII в.
- Мар Quattuor evangeliorum versioni palaeoslovenicae codex Marianus glagoliticus, Graz 1960.
- Мир Мирослављево јеванђеље, издали Г. Јовановић и Н. Родић, Београд 1986, крај XII в.
- Мст Апракос Мстислава Великог, издание подготвили Л. П. Жуковская, Л. А. Владимирова и Х. П. Панкратова, Москва 1983.
- Мп Мокропољско четворојеванђеље, Манастир Крка 2, ср. XIII в.
- Ник Никољско јеванђеље, издао Ђ. Даничић, Београд 1864, XV в.
- Омш Омишаљски јеванђелистар, Ватикан Шуг . 4, Према издању Ј. Врана, Најстарији хрватски глагољски еванђелистар, Београд 1975.
- Остр Свјатос Евангелие по Остромирову списку, издание Вячеслава Ганкы, Прага 1853.
- Рад Радоморово евангелие, приредице Р. Угринова-Скаловска и З. Рибарова, Скопје 1988, XIII век.
- Сав Саввина књига, издао В. Щепкин, Graz 1959.
- Сер Четворојеванђеље Јакова Серског, Лондон, British Museum Add. Ms 39, 626, 1354. г.
- X1 Манастир Хиландар бр. 1, четворојеванђеље, 1316. г.
- X8 Манастир Хиландар бр. 8, изборно јев. трећа четв. XIII в.
- X9 Манастир Хиландар бр. 9, изборно јеванђеље из 1337.
- X11 Манастир Хиландар бр. 11, четворојев, трећа четв. XIV в.
- X15 Манастир Хиландар бр. 15, четворојеванђеље из 1348. г.
- X22 Манастир Хиландар бр. 22, четворојев. друга четв. XIII в.

- X52 Манастир Хиландар бр. 52, четворојеванђеље и пуни апостол последња четвртина XIII века.
 Црк Манастир Дечани, Збирка ман. Црколеза бр. 1, сред. XIII в.

Апостолски текстови

- A281 Српска академија наука и ум. бр. 281, друга четвр. XV в.
 БЦрк Манастир Дечани, збирка Црколез 2, XIII век.
 Б643 Београд, Народна библиотека Србије, Рс 643, четворојеванђеље и пуни апостол, прва половина XIV века.
 Вар Вараждински апостол из 1454. г, био у Београду у Музеју Српске православне цркве под бројем 952, сада је у Загребу.
 Гљф15 Санкт-Петербург, Руска национална библи., збирка Гиљфердинга бр. 15, прва половина XIV века.
 Д24 Манастир Дечани бр. 24, XIII век.
 Д25 Манастир Дечани бр. 25, око 1360/1370. г.
 Заг Загреб, Национална и свеучилишна библиотека бр. 4069, средина XIV века.
 Мат Нови Сад, Библиотека Матице српске РР 184, XIII в.
 Мак Струмички (Македонски) апостол, приредиле Е. Блахова и З. Хауптова, Скопје 1990, XIII век.
 Муз Москва, Државна библиотека Лењина, Музејска збирка бр. 892 средина XV века.
 Охр Охридска рукопис апостола конца XII века, издање С. М. Кулбакина, Софија 1907.
 П211 Санкт-Петербург, Руска национална библиотека, збирка Погодина бр. 211, XV в.
 Слеп Слепченски апостол XII века, издао Г. А. Ильинский, Москва 1912.
 X52 Манастир Хиландар бр. 52, четворојеванђеље и пуни апостол последња четвртина XIII века.
 Хл34 Москва, Државни историјски музеј, збирка Хлудова 34, почетак XV века.
 Христ Actus epistolaeeque apostolarum palaeoslovenice ab fidem codicis Christinopolitani, edidit Aemilianus Kaluzniacki Vindobonae 1896.
 Шиш Шиштовачки апостол 1324. године, приредио Димитрије Е. Стефановић, Беч 1989.

Библије и други текстови

- Јел Јелисаветинска библија, штампано црквенословенско издање у службеној употреби у цркви.
 ОБ Остражска Библија, фототипическо переиздание текста с изданија 1581 года, Москва — Ленинград 1988.
 Чуд Neues Testament des Čudov Klosters, Köln, — Wien 1989, Фототипско издање.
 Хвл Зборник Хвала Крстјанина, транскрипција и коментар, уредила Херта Куна, Сарајево 1986, 1404. г.
 X474 Манастир Хиландар бр. 474, Зборник који садржи и текст Апокалипсе, последња четвртина XIV века.

Резюме

Радмила Ковачевић

ГЛАГОЛЫ ОБОЗНАЧАЮЩИЕ ПЛАВАНИЕ НА КОРАБЛЕ В
СЛАВЯНСКОМ ПЕРЕВОДЕ НОВОГО ЗАВЕТА

В настоящей работе анализируется лексика, которой выражалось движение при помощи корабля в переводе Евангелия и Апостола. Самые ранние списки Евангелия и Апостола, а также списки XIII века отражают разнообразие в выражении движения на корабле, часто независимо от греческого оригинала. Греческий глагол $\delta\iota\alpha\lambda\epsilon\rho\acute{\alpha}\omega$ передается славянскими прѣхати , прѣплоути ; глагол πλέω — нахати , плоути , ити ; $\delta\iota\pi\lambda\acute{\alpha}\omega$ — нахати **въ** корабли , отъплоути , отъвести са ; $\delta\iota\sigma\tau\eta\mu\iota$ — прѣхати , прѣплоути , прѣйти . В списках Евангелия и Апостола с половины XIV века, принадлежащих новой редакции славянских богослужебных книг, наблюдается унификация языка перевода в лексическом, морфологическом и синтаксическом смысле. В результате этих исправлений глагол нахати и все приставочные образования от него полностью исчезают из языка Евангелия и Апостола. Списки этой новой редакции перенесены в Россию и, следовательно, были помещены в основание русских печатных изданий.